

sevinc və zövq alır. Turgenev qəhrəmanına saxta pafos, bəlağət yaddır, o öz fikirlərini sakit qətiyyətlə söyləyir. Daud da sakit və düşüncə adamdır. Dostunu səbrlə tərbiiy edir. Zinətə məhəbbət və həssaslıqla yanaşır, öz görüşlərini ona aşılamaq istəyir. Hər iki əsərin qəhrəmanı öz gücünə, tutduğu yola doğruluğuna inanır.

Daud "atalar"ı tənqid edəndə əsbəliyə yol vermir, mübahisə mövzusu olan bütün məsələləri tənqidi şəkildə araşdırır, müsahibini inandırmaqda çalışır, Bazarovda gördüyünüz bir cəhət - yaşılara qarşı istehza, onları vəcinə almamaq Daudda yoxdur.

Əgər Bazarov qəti şəkildə liberalardan və boşboğazlardan ayrılmaqda çətinləşir, Daud öz xalqın çox konkret sosial və mədəni ehtiyaclarından danışır.

Hər iki əsərdə konfliktin təriflərinin mövqeyinə baxaq. Turgenevin romanında demokratları birçə Bazarov təmsil edir. Nə Arkadi Kirsanov, nə də Simitkov və Kuşkina ciddi şəkildə "oğullar" cəbhəsinə aid edilə bilməz. M.Nuaymənin pəyəsində isə bacısı Şahidə də Daudun tərəfindədir, onun dünyagörüşünə rəğbət bəsləyir. İlyas və Zinət də onun tərəfinə keçirlər.

"Oğullar" cəbhəsinə təmsil edən qəhrəmanların hamısı həmin dövr Livan cəmiyyətinin, onun yetişmiş sosial problemlərinin ifadəsidir. Müəllif hadisələrin inkişaf etdikdikcə surətlərinin daxili ələmi açıdır, onların qarşılıqlı münasibətləri zənginləşir, hər obrazın fərdiyyəti formalaşır.

Pyesin müsbət qəhrəmanları əsrinimizin iyirmici illərində.

formalaşmış livanlı gəncliyin nümayəndələridir: onlar Qərb mədəniyyəti ilə yaxından tanış idilər, Qərb romantizmi ideyaları ilə yaşayırdılar. Onlar üçün həyatın qədr-qıyməti həqiqət, ədalət və gözəllik uğrunda mübarizə ilə müəyyən olmuşdu. Din onlar üçün ehmək deyildi, dinə inanırdılar, amma müsəlman, ya xristian olmaları onlar üçün dostluq və məhəbbət yolunda maneə ola bilmirdi.

Daud, İlyas, Şahidə və Zinət müəllifin öz görüşlərini ifadə edirlər: onların monoloqlarında, repikalarda bəzən Nuaymənin öz ideyaları çəkilir.

Əsərdə ataların iki nümayəndəsi vardır: Ümiylas və Musa boy Arkuş. Birincinin şəxsinə də müəllif dini fanatizmi, köhnəpərəstliyi, xurafat və mövhumatları ifşa etmişdir. Ümiylasın təsəvvüründə adamlar varis olduqları titulları, icamisi mövqeyə görə bölünür.

"Atalar" cəbhəsinin ikinci nümayəndəsi Musa boy sosial cəhəlinin təmsilidir. Osmanlı imperiyasına xas bürkənlər toplanmış nümayəndəsidir, nəzərə carpaçay bir vəzifə tutmasa da, özünü dövlət çinovnikı sayır. Öz sinfinin bütün üstünlüklərindən birçə boy adını saxlaya bilmişdir. Vəzifə və boy adı ona sadə adamları aldatmaq üçün lazımdır, fırıldaqları gərəkdirdimək üçün vasitədir. Pyesin iki mənfə qəhrəmanı arasında müəyyən fərq də vardır. Müəllif Ümiylası bir sıra xeyrixah, insan sifətləri ilə vermişdir. Amma Musa boy haqda bunu demək olmaz: o, amansız, hiyləgər, təhlükəli, tamahkar, bir növ bütün mənfəliklərin məcmusudur.

Turgenevin romanında "ata-

lar" cəbhəsinə Kirsanov qarşıdaşları təmsil edir. Onların simasında yazıçı XIX əsrin ortalarında mühafizəkar liberallığın bir çox tipik sifətlərini göstərmişdir. Onlar öz zadəgan hüquqlarını müdafiə edir, özlərinin şərfə haqda təsəvvürləri ilə fəxr edirlər. Turgenevə rus "atalar", xüsusilə Nikolay Petroviç bir sıra rəğbət doğuran keyfiyyətlərə malikdir.

M.Nuaymə isə öz "ata" qəhrəmanlarını amansızcasına ifşa edir, onların kütliliyini, cahilliyini tənqid hədəfinə çevirir. Belə bir cəhətdə mənfə qəhrəmanların, köhnəliyi tarixən məhvə doğru getməsi ideyası daha qüvvətli ifadəsini tapır.

Böyük rus tənqidçisi Pisarev qeyd edirdi ki, Turgenev "qəhrəmanlarından heç birinə xüsusi rəğbət bəsləmədi", yəqin ona görə ki, o özü "atalar" cəbhəsinin nümayəndəsi idi. Nuaymə isə oğulların nümayəndəsi olduğu üçün onda "atalar" a heç bir rəğbət yoxdur.

Bələklik, cəsarətlə demək olar ki, Nuaymə təqil yolu ilə getməmiş, Turgenev süjetinə də milli həyat həqiqətlərini təhlil etmək, doğma xalqın yetişmiş problemlərini qaldırmaq üçün istifadə etmişdi və bu da onun əsərinin milli özünəməxsusluğunu, bədi-mofkurəvi əhəmiyyətini şərtləndirirdi.

Rus və həyat yazıçısının əsərlərini təbiətə realistik münasibət yaxınlaşdırır. Həm roman, həm də "Atalar və oğullar" pyesi öz dövrünün canlı xarakterlərini yaradan, kəskin problemlərini irəli sürən, dərin həyatı müdəcəflə, qabaqcıl ideyali əsərlərdir.

Azərbaycan Sovet ədəbiyyatı ərəb dilində

Ərəb xalqlarının Sovet İttifaqına olan rəğbəti Böyük Oktyabr sosialist inqilabının tarixi qələbəsinin bəri getdikcə genişləndən Sovet - ərəb mədəni əlaqələrinin özünü çox aydın şəkildə təzahür edir. Sov.İKP MK-nın Baş katibi, SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri L.I.Brejnev yoldaş Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının 50 illiyi haqda məruzəsində qeyd etmişdir ki, "bir sıra ərəb ölkələri ilə bizim aramızda geniş və çoxcəhətli münasibətlər yaranmışdır. Hadisələrin bütün gedişi göstərmişdir ki, mütorəqib ərəb dövlətlərinin həyatının ən çətin vaxtlarında Sovet İttifaqı ilə dostluq onların lazımı kömək və yardım göstərilməsinə təmin edir".

Oktyabr inqilabının qələbəsinin sonra bütün dünyada olduğu kimi, ərəb ölkələrində də Sovetlər ölkəsinə, onun elminə və mədəniyyətinə, ədəbiyyatı və incəsənətinə olan maraq, həns-rəğbət daha da artdı. Sovet yazıçılarının bir sıra əsərləri ərəb dilinə tərcümə olunub ərəb aləminin bir çox guşələrində nəşr edildi. Bu əsərlərdə qaldırılan mühüm ictimai məsələlər ərəb yazıçılarının yaradıcılığında yeni mütorəqibi ictimai problemlərin meydana gəlməsinə müsbət təsir göstərdi. Sovet yazıçılarının tərcümə edilmiş hər bir yeni əsəri həmişə ərəb oxucuları tərəfindən maraqla qarşılanırdı. K.Simonov, N.Tixonov, M.Şoloxov, I.Erenburq, V.Kojevnikov, S.Vurğun, S.Rüstəm, M.Hüseyn, N.Xəzri və bir sıra digər sovet ədib və sənətlərini əsərlərini Misirdə, Suriyada, Livanda, İraqda ərəb dilində dəfələrlə nəşr, Qahirədə məşhur "Dar al-hilal" nəşriyyatının çap etdirdiyi "Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayən-

dələrinin romanları və povestləri" məcmuəsinə rus və sovet yazıçılarının da əsərlərinin daxil olması Sovet-ərəb ədəbi əlaqələrinin ən gözəl təzahürüdür.

SSRİ Yazıçılar İttifaqı da ərəb yazıçılarını ilə sıx yaradıcılıq əlaqəsi saxlayır. Sovet yazıçılarının ali məclislərində ərəb ölkələrinin nümayəndələri iştirak edirlər. Sovet yazıçıları da mütorəqibi ərəb ziyalıların ədəbi yığıncaqlarının qonağı olurlar.

İndi ərəb yazıçıları da dünyanın bütün mütorəqibi insanlar kimi asılığa, təcavüzə, zulmə qarşı mübarizə aparırlar. Onlar yeni cəmiyyəti qurmaq uğrunda, hər cür cəmiyyət və ətalaqə qarşı müstəmləkəçilik hökmranlığına qarşı apardığına ən çətin və ən uzun sürən bir mübarizənin yaxını iştirakçılarıdır.

Ərəb yazıçıları öz üzlərini düşünməliyyəti yaxşı dərk edirlər. Bu isə onların qətiyyətli əsərlər yaratmasına kömək edir. Hazırda ərəb yazıçıları mütorəqibi boşarıyyətlə birlikdə imperializmin siionist təcavüzünə qarşı, İsrailin zəbt etdiyi bütün ərazini azad etmək uğrunda, Fələstin ərəblərinin qanuni milli hüquqlarını bərpə etmək uğrunda mübarizə aparırlar. Ərəb yazıçıları həmçinin xalqın rifah halını yaxşılaşdırmaq, insan şəxsiyyətinin təkmilləşdirmək, millətini mədəni səviyyəsini qaldırmaq yolunda da çalışırlar.

Şübhəsiz ki, Sovet İttifaqı və digər sosialist ölkələri ilə əməkdaşlıq ərəblərinin mübarizə əzmini artırır, ərəb ölkələrinin dünya sosialist cəbhəsinə ilə əlaqəsini daha da möhkəmləndirir, sovet yazıçılarının bədi əsərlərini bu ölkələrdəki nəşri ərəb ədəbiyyatının müasir inkişafına mütorəqibi təsir göstərir.

Cəfər Cabbarlı

Tarixin təcrübəsi şübhət edir və əsərlərini inandırır ki, Sovet İttifaqı ilə, digər sosialist ölkələri ilə dostluq və əməkdaşlıq çox mühüm əhəmiyyəti malikdir və bu dostluq imperializm fitnə-fəsadlarına qarşı ərəb xalqlarının birliyi təmin etmək, ərəb ölkələrinin iqtisadi və mədəni tərəqqisinə nail olmaq üçün gözəl və real təminatdır.

Azərbaycan-ərəb mədəni əlaqələrinin kökləri çox-çox qadimlərə gedib çıxır. Lakin Azərbaycan-Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra ərəb ölkələri ilə əlaqələrimiz yeni məzmun, yeni ideya kəsb etdi. Ərəb ölkələri ilə əlaqələrimizdəki yeni məzmun, yeni ideya nədən ibarətdir? Hər şeydən əvvəl, ərəb xalqlarının öz milli iştiaqlarını və demokratik azadlığı uğrunda mübarizələrinə yardım göstərmək, onlara mənovi ilham verməkdən ibarətdir.

Bədi ədəbiyyatımızda ərəb xalqlarının istek və arzuları, mübarizələri, həyat tərzini təsvir və tərənnüm edən nümunələr az deyildir.

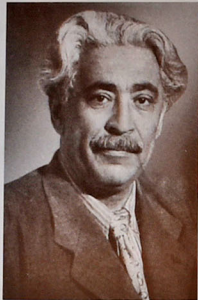
Bu məqalədə ərəb dilinə törcümə olunmuş ədəbi nümunələrimizdən bəhs ediləcək və onların ərəb xalqlarının həyatı ilə nə dərəcədə bağlı olduğu aydınlaşdırılacaqdır. Lakin bu həç də o demək deyildir ki, Azərbaycan ədəbiyyatından yalnız ərəb həyatı ilə bağlı nümunələr törcümə edilmişdir. Bir sıra lirik şeirlərimiz, nəsr əsərlərimiz də ərəb dilinə törcümə olunmuşdur.

İraqın "Bağdad" nəşriyyatında Azərbaycan şairlərinin şeirləri və poemalarının ibarət bir məcmuə çap olunmuşdur. Məcmuəyə Süleyman Rüstəmin, Məmməd Rzanın, Məmməd Rahimin, Mirvərid Dilbazın, Osman Sarıvəlinin, Bəxtiyar Vahabzadənin, Tofiq Bayramın seçilmiş şeirləri daxil edilmişdir. Məcmuədə adları çəkilən şairlərin həyat və yaradıcılığı haqqında da qısa məlumat verilir.

Ədəbi nümunələrimizin ərəb dilinə törcüməsi sahəsində ədəbiyyatımıza, yazıçılarımıza yaratdığına yaxından bələd olan İraqlı Sina Səid və Bəndəroğlunun fəaliyyəti təqdirə layiqdir.

"Dost ətərlər" - iki dila - fars və ərəb dilinə törcümə olunmuş Azərbaycan şeiri nümunələrinin toplusu. C.Cabbarlı, S.Vurğun, S.Rüstəm, R.Rza, M.Rahim, N.Rəfibəyli, M.Dilbazi, O.Sarıvəlli, Ə.Cəmil, N.Xəzri və B.Vahabzadə kimi sənətkarların yaradıcılığında nümunələri əhatə edən bu kitab ərəb oxucusunu mülki Azərbaycan poeziyası, onun mövzu, məzmunu və forma xüsusiyyətləri ilə qismən də olsa tanış etməkdə qiymətli bir vasitə, uşğurlu bir təşəbbüsdür. Kitabda adlarını çəkdiyimiz sənətkarların hər birinin həyat və yaradıcılığı haqqında qısa məlumat da verilir ki, bu da onun yaxşı məziyyətlərindən hesab olunmalıdır.

Topladığımız Şərqi İmde problemlərindən, ərəb xalqlarının həyat və mübarizələrindən, istəq və arzularından söz açan şeirlərindən nümunələr

Səməd Vurğun

törcümə olunmuşdur.

Məhz bu mövzulu şeirləri törcümə etməkdə törcüməçinin məqsədi ərəb xalqlarına öz mənavi dəyərlərini birini daha yaxından tanıtmış olmaqdır, səhv etmərək. Fikrimiz dəhək olsaydı, bu kitab ərəb dilinə törcümə olunmuş şeiri nümunələri haqqında, qısa da olsa, məlumat verək.

Mələm olduğu kimi, əsrizim əvvəllərindən, demək olar ki, Yaxın və Orta Şərqi ölkələrinin aksorriyyəti müstəmləkə və yarımmüstəmləkə vəziyyətində idi. Yaradıcılıqları ilə bu dövrə təsadüf edən M.Ə.Sabir, C.Məmmədquluzadə, C.Cabbarlı və başqaları bu kimi sənətkarlarımızın əsərlərində müsəlman Şərqi qəflət və cəhəlat yuxusundan ayılmağa, öz haqqı, hüququ uğrunda mübarizəyə çağırışın ən bariz nümunəsini görürük. Məhz bu motivi ədəbi nümunələri seçərkən törcüməçinin C.Cabbarlının "Məhkum Şərqi" serinə müraciət etməsi həç də təsadüfi deyildir.

Əndki böyük sənətkar bu serində dördü bir, istəq-arzusu bir olan Şərqi xalqlarını ümmümləşdirir. C.Cabbarlı parçalanmış səadətli olarlardan alınmış Şərqi xalqlarının

qu vəziyyəti hesabına qəbrlinin necə fırvan yavaşasına və Şərqi sükutla bu vəziyyəti dözməsinə acıyır. Əsrizim mərhumət və yalvarış əsri olmadığını göstərən şair onun sözünün də top, tüfəng, qurğuşun olduğunu bildirir, Şərqi xalqlarının öz haqqı və hüquqlarını məhz bu kəsərlə "sözələr" tələb etmədiklərinə gündü bir cəlladın dilinə keçəcəklərini, zülm və işğolçulardan xilas ola bilməyəcəklərini göstərir.

"Zəncinin arzuları" - məhkum Şərqi arzuları, ərəb dünyasının arzularıdır. Zənci əzədlilik istəyir, zənci hüquq istəyir, zənci əmin-amanlıq istəyir. Bu arzular, bu amallar hüququna, əzədliliqinə təcavüz edilmiş hər bir xalqın arzularıdır.

Bəli, böyük sairizim S.Vurğunun "Zəncinin arzuları" poemasında ki bəşəri hissələri, bu humanist duyğuların hər bir ərəbin zəhninə, şüuruna dörən emosional təsir göstərəcəyi şübhəsizdir.

"Ərəb dostlarına", "Güllər bitəcəkdir", "Yeddi zənci", "Robsonun nəğmələri", "İnqilab yarı" - xalq şairi S.Rüstəmin yaradıcılığında seçilmiş və nümunələrdə xalqlar arasında dostluq, sülh, əzədlilik uğrunda mübarizə, imperalizmə, hər cür zorakılıq qarşı nifrət motivləri törcümədə də öz dölgə əksini tapmışdır. Bu şeirlərdə əzədlilik həsrəti ilə çirpən hər bir xalqın, o cümlədən ərəb xalqlarının istəq-arzularının ifadəsini görmək çətin deyildir. Adlarını çəkdiyimiz şeirlərin içərisində sairin "İnqilab yarı" şeri ərəb oğlunun zəhninə, şüuruna təsiri baxımdan daha güclü inqilabi ruha malikdir. Burada şair ərəb gənclərinə müraciət edərək onları tövəkkül xülyasından, qəflət yuxusundan ayılmağa, zaman tələbləri ilə ayaqlaşmağa, öz haqqı, hüququ uğrunda də qəti döyüşlərə səsləyir. "İnqilab yarı, inqilab yarı, inqilab yarı!" - deyə şair inqilabşah qəndəl və buxov zülmündən xilasın, böyük haqq yoluna çıxmağın qey-

ri-mümkünlüyündən danışıq. Şairin bu çağırışı, bu tövsiyələri bu gün də öz tam istiqlalıyyəti uğrunda çarpışan ərəb xalqlarına mənavi dəyər olaq kimi bir qüvvədə malikdir. "Ərəb dostlarına" tövsiyəsi isə şair, sovet və ərəb xalqları arasında dostluq və qardaşlıq aramasıdır, dil, milliyət, din fərqlərindən, bu dostluq və qardaşlıq əsla mane olmadığını bir iftixar hissilə bildirir.

Kitabda xalq şairi R.Rzanın yeddi şeirinin törcüməsi verilməmişdir: "Cəbəl Tariq", "Əlcəzir meydanında", "Ağ fil", "Fil və yedəkçi", "Açıq qapılar, insan gəlir...", "Səttül-ərəb" və "Konqolu qardaşım". Bu şeirlərin hər birində istər rəmzi, istərsə də müstəqim monarlarla Şərqi dər və ələm yükünün, istəq və arzularının, mübarizələrinin təsvirini, habelə imperalizmə, müstəmləkəçiyə qarşı nifrət və qəzəbin açıq ifadəsini görürük.

"Oyanmış Afrika", "Bağdad gecələri", "Yeməkxanada", "Sanki heç bir şey danışmayacaq", "Ərəb kaf toxudu" - Məmməd Rahimin kitabda törcüməsi verilmiş şeirləri bunlardır. Bu şeirlərdə irqi ayrınsəklilikdən, öz əzədlilik uğrunda qəti döyüşlərə atılmış Afrika xalqlarının mübarizələrindən, əzədlilikdən sevinc və fərhəndən söz açılır ki, bütün bunlar da ərəb xalqlarının həç kədərli və ham də fərhəli günləri ilə bilavasitə bağlıdır.

Nigar Rəfibəylinin "Cəmilə", "Saat 8.15", "M.Dilbazının "Afrika yaşıyacaq", "İki qəhrəman ölkəsi", "Mehdi Kulherin" "Ananın çağırışı" kimi şeirlərində Cəmilə, Lumbumə, Mehdi kimi əzədlilik mücahidlərinin qənzusuz, məhkəməsiz vəşiliyini qurban olmalarına acı təsvirini görürük. Bu şeirlərdə müstəmləkə zülmünə, yerli irticaya, hər cür özbaşnalıq və vəşiliyyə qarşı mübarizəyə niqbin çağırışın da şahidi olur. Məhz bu kimi çağırışlarda zülm və zorakılıq dünyasına qarşı baş qaldıran

Süleyman Rüstəm

şeyrlərdə əg günə çıxması qara dərli adanın sevincinin tərənnümünə götürür. Qırılış zəncilərində, parçalanmış qadınlarda, müstəmləkə zülmünə, ağalar-qullar dünyasına son qoyulduğunu böyük iftixar hissilə bildirən şair öz sevincini Afrika xalqlarının sevincinə qatır. Bu da sovet xalqlarının öz əzədlilik uğrunda mübarizə apararı hər bir ölkə ilə, hər bir xalqla həmrəyliyi kimi səslənir.

Kitabda N.Xəzrinin "Ərəb qızı" (nəğmə), "İntizar", "Səfordan qayıdış" və "Balud" şeirləri isə müasir poeziyamız lirik nümunələri kimi nəzəri cəlb edir.

"Bayraq ucaldı..." ("Əlcəzir" poemasında bir parça), "Ələddinin ıraqı" şeirlərində B.Vahabzadə Əlcəzir və İraq xalqlarının uzun və qanlı mübarizələrindən sonra istiqlalıyyət əldə etmələrindən bəhs edir və bu xalqlar əldə etdikləri əvəzsiz neməti əldən verməyənə, onun keşiyində ayaqsayıq dayanmağa çağırır.

"Ərəb ölkələrində Azərbaycan nəğmələri" - Sina Səidin ərəb dilinə törcümə etdi Bağdadda nəşr etdiriyi (1971) müasir Azərbaycan şeirindən nümunələr toplusu belə adlanır. 84 səhifəlik bu kiçik kitabca şeirlərimizdən S.Rüstəm, R.Rza, M.Rahim, M.Dilbazi, N.Xəzri, B.Vahabzadə, O.Sarıvəlli və T.Bayramın əsas etibarilə ərəb xalqlarının həyatı, möşeyli və mübarizələri ilə bağlı şeirlərindən nümunələr toplanmışdır. Kitabın adından lirizim onun daxilində şeirlərin inqilabi məzmununu ilk baxışda əks etdirir. Bəlkə də törcüməçi kitabı bu adı verərkən ərəb alimində indi də möləz belə mübarizə ruhu nəğmələrinin vacibliyini bildirmək istəmişdir. Kitabda törcüməsi verilmiş şeirlərin adlarını çəksək fikrimiz aydınlaşar. "Ələddinin ıraqı", "Qədim nəğmə", "Yollar və oğullar" ("Əlcəzir" poemasında parçalar - B.Vahabzadə), "Ərəb qızı" (N.Xəzri), "Ərəb qadını" (O.Sarı-

ərəb oğlu özünə mənavi dəyər tapır. Məhz bu çağırışlarda müstəmləkə xalqları özlərinin ən etibarli müdafiəçiləri görünür. Məhz bu çağırışlarla şairlərimiz özlərinin həyat qənamı, yaradıcılıq əməli olan humanist və bəşəri duyğularını ifadə edirlər.

Mövzularını ərəb dünyasının, Şərqi aləminin bu gündən götürən "Şərqi ayağa qaldı", "Ərəb qadını" şeirlərinin törcüməsi də oxucusunda ciddi emosional təsir doğuran törcümələrdən, Şərqi şeirlərində N.Xəzri Şərqi xalqlarının dününi qəflətdən, işiqli dünyaya doğru bugünkü ıraqıyaşından söz açır.

Ümmiyyətlə, törcüməsi verilmiş şeirlərdə oxucu bəşəri ideyali, humanist duyğulu şairlərimizin Şərqi xalqlarının həyatı ilə bağlı həç kədər, həm də sevinc dolu hissə və duyğularının şahidi olur.

"Yaşasın süleyh cəbhəsi", "Ömrümüzün ən yaxşı günləri başlandı", "Konqo" - bunlar Ə.Cəmilin kitabda törcüməsi verilmiş şeirlərdir. Bu şeirlərdə şair yer üzündə sülhün ən etibarli dayağı, məzmun xalqların ən etibarli müdafiəçisi kimi oxucunu diqqətini Sovetlər ölkəsinə yönəldir. Bu

vəlli), "Səttul-ərəb", "Cəbəl Tarıq" (R.Rza), "Bağdad gecələri" (M.Rahim), "Ərəb dostlarına" (S.Rüstəm), "Ərəb qızı" (poemanda parçalar: M.Dilbaz), "Eşit məni ərəb qardaşım" və s.

B.Vahabzadənin "Bizim nəgmə" və T.Bayramın "Eşit məni ərəb qardaşım" şeirlərini istisna etsək, qalan bütün şeirlərin yuxarıda haqqında danışdıqımız "Dost əlləri" kitabında tərcüməsi verilmişdir.

"Nizami", "Dünya", "Aşiq qardaşım", "Qızxanımın hüneri", "Kür çayı", "Xatirətim", "Dağlar", "Qürbət əldə", "Sevirəm", "A köhlən atım", "Bələ dedilər", "Bahar düşüncələri" – görkəmli İraq türkmən şairi Bəndəroğlunun ərəb dilinə tərcümə etdiyi və 1976-cı ildə Moskvada nəşr olunan nəfis kitabçaya daxil olan şeirlər adları belədir. Bu lirik şeirlər böyük sənətkarımız S.Vurğunun poeziyası haqqında ərəb oxucusunda müəyyən təsəvvür yaratmağa imkan verir.

"İstə dünya ədəbiyyatı, bir-birindən ayrılmayan, bir-birini tamamlayan, ulusal bir-birne yağlaşdırın, bir-biri ilə yarımlaşdırın və bir-birini tanıtdıma önəmli rol oynayan bir aradır, fəqət nə var ki, bəzi ölkələrdə daha gəlişmiş və yüksək bir səviyyəyədir.

Azərbaycan ədəbiyyatı isə dil baxımından ədəbiyyatımızda pək yaxından igitli və rühümüzu oxşayan zəngin bir ədəbiyyatdır... Amma nə yazıq ki, uzun illər boyunca bu ədəbiyyata yaxından vafiq olmaqdan yoxsuz qaldıq. 1958 dəvrimindən sonra sovet xalqları ilə İraq arasında yeni üfurlər açılınca Azərbaycan ədəbiyyatına daha yaxından vafiq olduq. 1968 dəvrimindən sonra kultur ilişkiləri daha genişləndi və getdikcə də dərin bir şəkildə gəlişməkdədir.

Nizamilər, Sabirlər, Vaqiflər, Vurğunlar kimi də şairlər yetişdilər fəqət Azərbaycan xalqı zəngin bir fikir xəzinəsinə sahibdir. Bu

fikir və ədəbiyyat xəzinəsi getdikcə də daha geniş bir şəkildə dərinləşməyə və gəlişməkdədir. Yeni qovşaqlar, əski qovşaqların buraxdığı misralarla, gələcək qovşaqlar üçün arxası kösiləyi misralar buraxmaqdadır.

Azərbaycan şairləri yalnız Azərbaycan çərçivəsində durmayı dünya imperiyalarına qarşı haykıraaraq, Hiroşima, Naqasaki cinayətlərinə qarşı, imperialistlə

Bəxtiyar Vahabzadə

düçar olan xalqlarla dayanışmadan da geri qalmırlar".

Ədəbiyyatımız haqqında ürək dolusu, səmimiyyətə deyilmis bu fikirlər "Çağdaş Azərbaycan şeirlərinin seçmələri" kitabının tərtibçisi və nəşir Xeyrullah Kazımın həmin kitabı yazdığı girişdən götürülmüşdür.

Bu kitabda S.Rüstəm, R.Rza, O.Sarıvəlli, B.Vahabzadə, N.Xəzri, Q.Qasımzadə, M.Rahim, C.Novruz, X.Rza kimi tanınmış şairlərimizin müxtəlif mövzulu şeirlərindən nümunələr verilmişdir. "Dördüklük" başlığı altında isə yənə müasir şairlərimizin dördlük şəklində yazdıqları şeirlərdən seçmə bəndlər də kitabı daxil edilmişdir.

1974-cü ildə Xeyrullah Kazım

tərəfindən Bağdadda nəşr olunan bu kitab İraq türkmənlərində müasir poeziyamız haqqında dolğun təsəvvür yaratmaq üçün ən yaxşı vasitədir.

Yeri gəlməşkən qeyd edək ki, son illər İraq türkmənlərinin Azərbaycan ədəbiyyatına meyli və marağı xeyli güclənmiş və ondan edilən tərcümə və çevirmələrin sayı ildən ilə arımışdır. Bunu müşahidə etmək üçün İraqda çıxan qəzet və jurnalları sadəcə olaraq varaqalamaq kifayətdir.

Bütün bunlarla yanaşı bir sıra görkəmli sənətkarlarımızın (Nəsi-mi, Füzuli, Vaqif, Sabir və b.) yubileyi ilə əlaqədar onların həyat və yaradıcılığında bəhs edən kitabçalar da bir çox xarici dillərə, o cümlədən ərəb dilinə tərcümə olunmuşdur ki, bunlar da bir tərəfdən bu görkəmli simalardan ərəb aləmində tanınmasına, digər tərəfdən isə ədəbi əlaqələrimizin genişlənməsinə töhan verən amillərdəndir.

Onu da qeyd edək ki, tərcümə yalnız göstərilən məqsədlər üçün deyil, o, eyni zamanda qarşılıqlı faydalanma, qarşılıqlı öyrənmə üçün də ən yaxşı vasitələrdən biridir.

Beləliklə, deyə bilərik ki, ərəb dilinə tərcüməsi verilmiş ədəbi nümunələr yalnız ədəbi-mədəni əlaqələrimiz baxımından deyil, eyni zamanda Yaxın və Orta Şərq xalqlarının öz azadlıq və istiqlal uğrunda apardığı mübarizələri ilə həmrəyliyimizin nümunələrinə kimi də təqdirliyədir.

Bütün yuxarıda deyilənlər ədəbiyyatımızdan ərəb dilinə tərcümələr haqqında ilkin təşəbbüslər olsa da, bu, ərəb dünyasına ədəbiyyatımıza olan meyli və marağını getdikcə güclənməsinə parlaq təzahürdür. İnanırıq ki, bu necib təşəbbüs getdikcə daha geniş vüsət alacaq, xalqlarımız arasındakı mədəni-ədəbi əlaqələrin ən parlaq, ən təsirli vasitələrindən birinə çevriləcəkdir.

+ Ədəbiyyatımızın qədim kökləri*

Çox qədim və zəngin tarixə malik Azərbaycan xalqının uzun ösrlər boyu yaratdığı möhtəşəm mədəni irsin öyrənilməsinə, əsasən Sovet hakimiyyəti illərində başlanılsa da, bu sahədə az müddətdə böyük uğurlar əldə edilmiş, bədi fikrimizin tokamül yolu geniş arəşdirilmişdir. Lakin nailiyyətlər, uğurlu tapıntılar nə qədər əhəmiyyətli olsa da, qədim mədəniyyətimizin bir çox cəhətləri kölgədə qalmış, xüsusən XII əsrdən əvvəlki çağların səthi müləhizələr, sistemsi arəşdirilmələr çərçivəsindən kənara çıxa bilməmişdir. Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin son illər bir-birinin ardınca qəbul etdiyi mühüm qərarların təsiri altında alimlərimiz dərin qatlara daha inamla daxil olmuş, Nizami əsrinin itibahını hazırlayan ədəbi, elmi, mədəni və tarixi zəminin öyrənilməsinə xüsusi say gəstərmişlər. Professor Malik Mahmudovun bu yaxınlarda buraxılmış monoqrafiyası (redaktoru akademik H.M.Araslı) Azərbaycan qədim ədəbiyyatının ciddi sistemi və elmi şəkildə öyrənilməsi yolunda uğurlu addımlardan biridir.

Malik Mahmudov iyirmi ilə yaxındır ki, şərqşünaslığında şərti olaraq ümumtəslimlərin mədəniyyəti adlandırılan və VIII-XII əsrləri əhatə edən ərəbdilli irsi öyrənməklə məşğuldur. Bu möhtəşəm irs ərəb dilində təşköklü tapılsa da, onun yaranmasında, inkişafında, formalaşmasında Yaxın və Orta şərqin bir çox xalqları yaxından iştirak etmişlər. O vaxt ərəb xilafətinin tərkibinə daxil olan Azərbaycan xalqı da həmin mədəniyyətin çiçəklənməsinə və zənginləşməsinə öz tutarlı payını vermiş, Azərbaycanlı alim,

şair, ədib və filosoflar ərəb dilində yazdıqları əsərlərlə Şərq elmi və ədəbi fikrinin inkişafında böyük rol oynamışlar. Lakin dil ərəbləşsə də, bədi təfəkkür, ədəbi zövq, əmə və təcrübə özgələşməmiş, doğma xalqın mədəni dünyasını ana rühinə sadiq qalmışdır. Malik Mahmudovun kitabını oxuduqca bu fikir daha da güvənlərin, ədəbi faktların zəngin mənərəsinə daha inamla səslənir.

Tədqiq etdiyi dövrün elmi ədəbiyyatda inkişaf qədr çox və o, öləri öyrənilməsi nəzərə alınaraq Azərbaycan müəllifi ilkin mənə və məxələrin tədqiqinə xüsusi diqqət yetirmişdir. O, təkcə orta əsrlərdə yazılmış ədəbi münəxəbatları, məcmualəri, təzkiyələri saf-çürük etməklə kifayətlənməmiş, tarixi və coğrafi aspektlərdə qələmə almış əsərləri də diqqətlə gözəndirilmiş, Azərbaycanın mədəniyyətinə aid olan ən kiçik faktı belə həssaslıqla arəşirmişdir. İlk baxışda sadə görünən bu iş əslində tədqiqatçının səbrinin, təminatının, elmi vicdanının, vətəndaşlıq məsuliyyətinin ölcüsüdür. Monoqrafiyanın "Mənə və ədəbiyyatın xülasəsi" adlanan I fəslinə oxuduqca tədqiqatçıya olan minnətdarlıq hissini ifadə etməmək mümkün deyil.

VII əsr şairi Davdakın Cavanşir həzrətlə xüsusi mərsiyyəsi son vaxtlara qədər yazılı ədəbiyyatımızın az hesab edilən dövrdəki ili və yeganə nümunəsi qələmədir. Malik Mahmudovun tədqiqatının "VII-X əsrlərdə ərəbdilli Azərbaycan şairləri və ədibləri" adlanan II fəslinə nəzər salan kimi onlara şəxsiyyətlərlə qarşılaşırıq ki, bunların da bir qisminin yaradıcılığı VII əsrə aiddir. Bunlar məvəli adlanan şairlərdir ki, İslamın ilk illərində Ərəbistan mühitinə düşmüş, məyyəyən qəbilənin və ya şəxsin nəzarəti və himayəsi altında yaşamışlar. Onların ədəbi-bədii yazdıqları VII əsrin ikinci, VIII yüzilliyi isə birinci yarınsa aiddir. Bu şairlərin nüfuz və sayı o qədər çox olmuşdur ki, IX əsr alimi İbn Quteybə özündən əvvəlki təzkiyəçilərə istinadən demişdir: "Mədəndə cəlb bir məvəli şair yoxdur ki, o, əslən Azərbaycanlı olsun". Monoqrafiyada belə şairlərdən üçündən – Musa Şəhərvərdi, Əbu-l-Abbas el-Əmə və İsmayil ibn Yəsərdan

* Malik Mahmudovun "Ərəbcə yazmış Azərbaycanlı şair və ədiblər (VII-XII əsrlər)" kitabına rəy.